

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.

Raxmatova Go'zal Toshpulatovna

tarbiyachi, 25DMTT

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirishning ko'p qirrali jarayonini o'rganadi, ushbu shakllanish yillarida samarali muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan turli strategiya va tadbirlarni o'rganadi. Mavjud adabiyotlar va tadqiqot natijalariga asoslanib, u bolalarning lingvistik imkoniyatlarini shakllantirishda ota-onalarning ishtiroki, interaktiv faoliyati va atrof-muhit ta'sirining asosiy rolini o'rganadi. Usullar va natijalarni har tomonlama tahlil qilish orqali ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirishni optimallashtirish bo'yicha tushunchalarni taqdim etadi, natijada ota-onalar, o'qituvchilar va tarbiyachilarga til o'sishi va malakasini oshirishda imkoniyat yaratadi.

Kalit so'zlar: Maktabgacha yoshdagi bolalar, nutqni rivojlantirish, tilni o'zlashtirish, muloqot qobiliyatlari, ota-onalarning ishtiroki, interfaol faoliyat.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish ularning umumiy kognitiv va ijtimoiy-emotsional rivojlanishining hal qiluvchi jihati hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar tilni tez egallash davrini belgilaydilar, bu erda bolalar tilning murakkabligini anglay boshlaydilar va muloqot qobiliyatlarini takomillashtiradilar. Nutqni samarali rivojlantirish nafaqat akademik muvaffaqiyat uchun asos yaratadi, balki ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va o'zini namoyon qilishni kuchaytiradi. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirishga qaratilgan asosiy strategiyalar va aralashuvlar o'rganilib, lingvistik malakani oshirishda erta aralashuv va qo'llab-quvvatlovchi muhit muhimligini ta'kidlaydi. Ko'plab tadqiqotlar bolalarning til rivojlanishini shakllantirishdagi dastlabki tajribalarning ahamiyatini ta'kidladi. Ota-ona

kiritish, ayniqsa javob aloqa va til boy shovqinlarni shaklida, maktabgacha yil davomida bolalikdan til sotib rag'batlantirish muhim rol o'ynaydi (Hart & Risley, 1995). Bundan tashqari, turli xil lug'at, hikoya qilish va o'qish faoliyatiga ta'sir qilish yosh bolalarda rivojlangan til qobiliyatlari va savodxonlik natijalari bilan bog'liq (Neuman & Dickinson, 2010). Bundan tashqari, ota-ona va bola shovqinlarni sifati, harorat bilan xarakterlanadi, responsiveness, va iskala, preschoolers yaxshi til natijalari bilan bog'liq bo'ldi (Tamis-LeMonda va boshq., 2001). Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirishning samarali strategiyasini o'rganish uchun mavjud adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish o'tkazildi. Ota-onalarning ishtiroki, interaktiv faoliyat va nutqni rivojlantirishga ekologik ta'sir ko'rsatishga qaratilgan tadqiqotlar tahlil qilindi. Bundan tashqari, maktabgacha yoshdagi bolalarda til ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan turli tadbirlar natijalarini o'rganadigan empirik tadqiqotlar o'rganildi. Turli manbalardan olingan topilmalarning sintezi maktabgacha yoshdagi nutqni rivojlantirishga yordam beradigan omillarni nozik tushunishga yordam berdi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish tilni o'zlashtirish, muloqot qobiliyatlari va so'z boyligini kengaytirishga yordam beradigan strategiyalarning kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashning ba'zi samarali usullari:

- Ovoz chiqarib o'qish: farzandingizga yoshiga mos kitoblarni muntazam o'qing. Ularning e'tiborini jalb qilish va ularni yangi so'zlar va tushunchalar bilan tanishtirish uchun rangli illyustratsiyalar va qiziqarli hikoyalar bilan kitoblarni tanlang.

- Suhbatlar: bolangizni kun davomida suhbatlarga jalb qiling. Ochiq savollar bering, ularni tajribalarini tasvirlashga undang va javoblarini diqqat bilan tinglang.

- Rivoyat: kuningiz davomida kundalik faoliyat va narsalarni tasvirlab bering. Bu bolalarga so'zlar va ularning ma'nolari o'rtasida aloqa o'rnatishga yordam beradi.

- Qo'shiq va qofiyalarni kuylash: qo'shiq kuylash va bolalar qofiyalarini o'qish nutqni rivojlantirish uchun muhim bo'lgan fonologik ong va ritmni yaxshilashi mumkin.

•Pretend o'yinlarini o'ynang: o'zingizni turli xil belgilar sifatida ko'rsatish yoki stsenariylarni ijro etish kabi xayoliy o'yinlarni rag'batlantiring. Bu bolalarga tildan ijodiy foydalanishni mashq qilishga yordam beradi.

•Hisobot berish: farzandingiz yangi so'zlar yoki jummalarni sinab ko'rganda ijobiy mustahkamlash va tuzatuvchi mulohazalarni taklif qiling. To'g'ri talaffuz yoki grammatikani o'z-o'zini anglamasdan modellashtiring.

•Lug'atni kengaytirish: yangi so'zlarni muntazam tanishtiring va kerak bo'lganda ta'rif yoki tushuntirishlar bering. Kundalik mashg'ulotlardan yangi so'z boyligini o'rgatish imkoniyati sifatida foydalaning.

•Ekran vaqtini cheklash: ekranlar, jumladan, televizor, smartfon va planshetlar ta'sirini minimallashtiring, chunki ortiqcha ekran vaqti til rivojlanishiga xalaqit berishi mumkin.

•Ijtimoiy o'zaro ta'sir: ijtimoiy muloqot va muloqot qobiliyatlarini rag'batlantirish uchun boshqa bolalar bilan o'yin o'yinlari yoki tadbirlarni tashkil qiling.

•Nutq terapiyasi: agar bolangizning nutqini rivojlantirish bilan bog'liq tashvishlaringiz bo'lsa, baholash va rahbarlik qilish uchun nutq tili patologiga murojaat qiling.

•Ifoda etish imkoniyatlarini taqdim eting: farzandingizni rasm chizish, hikoya qilish yoki boshqa ijodiy faoliyat orqali o'z fikrlari, his-tuyg'ulari va g'oyalarini ifoda etishga undang.

•Takrorlang va mustahkamlang: takrorlash o'rganishning kalitidir. Tushunish va ushlab turishni kuchaytirish uchun so'zlarni, iboralarni va tushunchalarni tez-tez takrorlang.

Esda tutingki, har bir bola o'z tezligida rivojlanadi, shuning uchun ular nutq va til ko'nikmalarida o'sib borishi bilan sabrli va qo'llab-quvvatlang.

Topilmalar maktabgacha yoshdagi nutqni rivojlantirishda ota-onalarning ishtiroki va interaktiv tajribalarning muhim rolini ta'kidlaydi. Bolalarni tilga boy faoliyatga faol jalb qilish va qo'llab-quvvatlovchi o'quv muhitini ta'minlash orqali ota-onalar va

o'qituvchilar muhim muloqot ko'nikmalarini egallashga yordam berishlari mumkin. Bundan tashqari, tilning kechikishini bartaraf etish va erta savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan tadbirlar nutqni rivojlantirishda ijobiy natijalarga hissa qo'shishi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tilning maqbul o'sishi va malakasini ta'minlashda oilalar, o'qituvchilar va jamoat resurslari o'rtasidagi hamkorlikdagi harakatlar muhim ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish turli omillar, jumladan, ota-onalarning ishtiroki, interaktiv tajribalar va atrof-muhit ta'siri ta'sirida bo'lgan dinamik jarayondir. Optimal til o'sishini qo'llab-quvvatlash uchun ota-onalar va o'qituvchilar faol ishtirok etish, so'z boyligini kengaytirish va muloqot qobiliyatlarini targ'ib qiluvchi tadbirlarga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Bundan tashqari, erta aralashuv dasturlari va hamkorlikdagi tashabbuslar nutq kechikishlarini bartaraf etishda va maktabgacha yoshdagi bolalarda lingvistik malakani oshirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Tillarga boy muhitni rivojlantirish va til o'rganish uchun mazmunli imkoniyatlar yaratish orqali manfaatdor tomonlar yosh bolalarga samarali kommunikator va umrbod o'quvchi bo'lish imkoniyatini berishlari mumkin.

Adabiyotlar.

1. Nishonova Z., Alimova G. Bolalar psixologiyasini va uni o`qitish metodikasi. Toshkent □ O`zbekiston Yozuvchilari uyushmasi Adabiyot jamg`armasi □ 2006-B.68.
2. Babayeva D.R. Nutq o`stirish nazaryasi va metodikasi. Toshkent-2018
3. Yusupova, Z., Saminov, A., & Sayramov, F. (2022). SALVIA-L MARMARAK TURKUMI VAKILLARINING O`ZBEKISTONDA TARQALISHI, HAYOTIY SHAKLLARI VA ISHLATILISHI. Science and innovation, 1(D6), 13-19.
4. Haydarov, M., Yusupova, Z., Sayramov, F., & Rahmonova, O. (2022). LAMIACEAE OILA VAKILLARINING BIZ BILGAN VA BILMAGAN DORIVORLIK XUSUSIYATLARI. Science and innovation, 1(D7), 89-94.
5. Baratjon o'g'li, S. F. (2022). REPRESENTATIVES OF THE LAMIACEAE FAMILY PRODUCE ESSENTIAL OILS AND MEDICINAL AND HERBAL REMEDIES CONTAINING MONOCYCLIC MONOTERPENES. IJODKOR O'QITUVCHI, 2(23), 267-271.
6. Дурсунов, С. А., & Косимова, Н. Х. (2023). РОЛЬ ВОСПИТАНИЕ ДЕТЕЙ В СЕМЬЕ. Scientific Impulse, 1(8), 725-727
7. Пирог, Г. В. (2021). Психологические особенности жизненных перспектив современной молодежи. Ўзбекистонда психологияни ривожлантириш муаммолари: назария ва амалиёт уйғунлиги, 4-6
8. Narmetova, Y. K. (2016). Organization of the psychological support in the cardiology clinics. Theoretical & Applied Science, (7), 28-31.